

Az 1526 utáni Magyar Királyság. Újragondolt történelem

*Pálffy Géza: A Magyar Királyság
és a Habsburg Monarchia a 16. században.*

*Géza Pálffy: The Kingdom of Hungary
and the Habsburg Monarchy in the Sixteenth Century.*

(História Könyvtár. Monográfiák 27.) MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 2010. 564 oldal.

(East European Monographs 735; CHSP Hungarian Studies Series 18.)

Social Science Monographs, Boulder – Center for Hungarian Studies
and Publications, Wayne, Colorado – New Jersey. Distributed by Columbia
University Press, New York, 2009. xviii + 410 oldal.

Pálffy Géza új monográfiája nemcsak azért megy eseményszámba a magyar történettudományi publikációk között, mert izgalmas, új értelmezési és kutatási távlatokat nyit, és a témát sok szempontból átírja, hanem mert hangneme is eltér a műfajban megszokottaktól. Az angolszász tudományos irodalomban jártasabb olvasók számára ismerősek lehetnek e stílus jellemzői: az alapfogalmak, illetve a használt terminológia *a priori* meghatározása és tisztázása – ennek során akár a nyílt konfrontációt is vállalva –, az egyértelmű, világos fogalmazás; az olvasóbarát, átlátható szerkezet valamint a nemzetközi szakirodalom eredményei iránti nagyfokú nyitottság és az abban való tájékozottság.¹

A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században című monográfia a szerzőnek, az MTA Történettudományi Intézete főmunkatársának 2010-ben megvédett akadémiai doktori disszertációján alapul. Pálffy legelső mondatában meghatározza a mű témáját: „E könyv a mohácsi csata (1526) és Buda eleste (1541) után három részre szakadt magyar–horvát középhatalom (másként Szent István birodalma) Habsburg Monarchiához csatlakozott része és jogutódja, a Magyar Királyság (azaz a Szent István-i állam) 16. századi működéséről és a közép-európai Habsburg-államkonglomerátumban elfoglalt helyéről, valamint kapcsolatrendszeréről szól.” (9.) Az ezt követő oldalakon pedig e téma-összefoglalás gyakorlatilag minden fogalmának tételes, részletekbe menő tisztázása következik. Erre a biztos alapra építi fel a szerző azt a bonyolult építményt, amelynek tárgya egy közigazgatási egység (a Habsburg Monarchia)

¹ Ezzel kapcsolatban lásd az MTA Irodalomtudományi Intézetének recenziós portálján Németh S. Katalin írását: <http://rec.iti.mta.hu/rec.iti/Members/szerk/PALFFY-Geza-A-Magyar-Kiraly-sag-es-a-Habsburg> (Utolsó letöltés: 2011. november 6.).

formája és működése, ami így az alapok erőssége és a szerkezet átláthatósága folytán összetettsége ellenére is mindvégig követhető és élvezhető marad.

A szerkezet leírása természetesen értelmezést is jelent. Ezt a szerző már az előszóban egyértelműsíti, miszerint célja volt, hogy szakítson „a történeti köztudatban a Habsburgokkal és a velük együttműködő magyar politikai elitel kapcsolatban mind a mai napig élő előítéletek és mítoszok egy részével.” (9.) Minden kornak újra kell értelmeznie saját történelmének egyes kritikus szakaszait. Pálffy-nál e folyamatnak a kiindulópontja, hogy meggyőzze az olvasót, miszerint az általa kijelölt – a Magyar Királyság és Közép-Európa számára sorsfordító mohácsi vereségtől a Bocskai-felkelésig terjedő – korszak valóban meghatározó és hosszú távra kiható változásokat hozott. Érvelése szerint két folyamat játszik döntő szerepet ezekben a változásokban. Ezek közül az egyikkel, az Oszmán Birodalom hódításaival és az állandó háborúskodás következményeivel már alaposan foglalkozott a történettudomány. Azonban a korszakra és a régió hosszú távú történelmére legalább ilyen nagy hatással volt a másik, amely egyben Pálffy könyvének tárgyát adja. Ez a folyamat pedig az, amelynek során a Magyar Királyság csatlakozott az éppen kialakuló összetett államalakulathoz, a közép-európai Habsburg Monarchiához. 1526 után a Magyar Királyság egyrészt egy külföldről kormányzott monarchia részévé vált, ami jelentős pozícióvesztességet jelentett az elit számára. Másrészt azonban, ahogy ezt a szerző az egyes fejezetekben kimerítően be is mutatja, a Magyar Királyság a Habsburg Monarchia kiemelkedő jelentőségű állama lett mind katonai-védelmi szempontból, vagyis olyan országgént, amelynek határvédelmi rendszerét a monarchia jelentős katonai segítséggel támogatta, mind gazdasága révén, jelentős jövedelemforrásként, mind pedig politikai és reprezentációs súlya miatt. Az említett területeken bekövetkezett változásokat a szerző jól átlátható táblázatban is összegzi a monográfiát lezáró fejezetében, amelynek a *Tanulságok: évszázadokra kiható változások 1526 után* címet adta. (409–410.) Eredményeivel jelentősen módosítja és árnyalja a történeti köztudatban még napjainkban is elevenen élő meglehetősen negatív képet, amely szerint a Magyar Királyság alapvetően nem lett volna más, mint a Habsburgok ütközőállama és gazdasági gyarmata. Pálffy kötetének alapvető tanulsága, hogy ez a leegyszerűsített kép – ahogyan általában a történelmi folyamatok és helyzetek sematizálása – egyáltalán nem állja meg a helyét.

Pálffy Géza elemzésének alapját alapos hazai és nemzetközi levéltári kutatásai, illetve a kiadott források átfogó ismerete biztosítja. Ezek eredményeit évek óta rendszeresen publikálja, ám egy ilyen összefoglaló munkában különösen hangsúlyosan jelennek meg. Emellett munkájából – talán nem meglepően olyan szerzőnél, aki a 16. századi Magyar Királyság kapcsolatrendszerét kutatja – egy komoly 21. századi közép-európai kapcsolatrendszer képe is kibontakozik. Ebből fakadóan a német és angol kutatási eredmények mellett a horvát, cseh, szlovák és több más nyelvű szakirodalom valamint szomszédaink nemzeti történetírásának ismerete szintén fontos szerepet játszik. Pálffy ebből a szempontból

is a kutatók azon új generációjához tartozik, akik hangsúlyosan a nyelvi és nemzeti kereteken felülemelkedve kívánják vizsgálni e konfliktusokkal terhelt régió-
nak a történelmét.²

A nemzetközi összehasonlító szemléletből és ismeretanyagból következik Pálffy monográfiájának általam leghatásosabbnak tartott kutatómódszertani és egyben didaktikai eleme, mégpedig a cseh–magyar, valamint a horvát–magyar párhuzam visszatérő alkalmazása. A magyar illetve a cseh királyságok 1526 utáni történetének alakulása közötti összehasonlítás kézenfekvőnek tűnik, hiszen a Jagellók által budai központból kormányzott „összetett állam”-ból (*composite state, zusammengesetzter Staat*) nagyjából egyidőben kerültek a Habsburgok új összetett monarchiájába. Így egyértelmű, hogy a két állam a nagyobb egységben történő integrációjának szinkron vizsgálata, ezen belül az arisztokrácia udvarbeli szerepe és száma, a szuverenitás szervei és szimbólumai tekintetében állandó párhuzamokra és figyelemre méltó különbségek megállapítására kínál lehetőséget. Mégis meglehetősen újszerű ez a megközelítés, hiszen a nyelvi és tegyük hozzá a hozzáállásbeli akadályok miatt csupán a közelmúltban indult be a hasonló folyamatok szélesebb kutatói hálózatokban történő vizsgálata, többek között például éppen a Pálffy Géza és Václav Bůžek között létrejött kutatási együttműködés eredményeképpen. Elképzelhető, milyen izgalmas eredményeket hozna, ha hasonló, nagyobb nemzetközi kutatócsoportok keretében vizsgálnánk a korábbi korszakokat, például a Jagelló- vagy a Mátyás-kort is! A magyar–horvát összehasonlítást ugyanakkor a szerző az „összetett állam” viszonyrendszerének feltérképezésénél használja. Nagy tárgyismerettel és tág történelmi megközelítésben elemzi a korszak jelentőségét a délszláv államok kialakulásában. Ám még ennél is fontosabb, hogy a magyar és a horvát királyságok között már 1526 előtt fennálló budai centrummal működő perszonálunió viszonyrendszere különösen alkalmas arra, hogy az 1526 utáni bécsi, majd prágai központú összetett monarchia egyes kérdéseire rávilágítson.

A hatalmas történelmi anyag prezentálása ugyanakkor kifejezetten olvasóbarátnak tekinthető. A szerző a nagyobb témákat, illetve fejezeteket – a Habsburg udvar helyszíne, összetétele és szervezete, a Magyar Királyság katonai, pénzügyi és gazdasági szerepe a nagyobb közigazgatási egységen belül, a magyar és horvát területen kiépített új határvédelmi rendszer jellemzése, vagy az államigazgatás intézményei és szimbólumai – frappáns, az olvasó kíváncsiságát felkeltő címek és alcímek tagolják. Ilyenek például az „Egy meghódítandó ország”, az „Egy hön vágyott trón”, vagy éppen az „Igen fontos, ám veszélyes frontország”. Minden fejezetet két-három oldalas összegzés zár, ami nagyban hozzájárul a komplex anyag befogadhatóságához és az egyes fejezetek, akár egymástól független használatához. A kötet ugyanakkor kiemelt figyelmet szentel a szuverenitás intézményeinek (országgyűlés, koronázás, vármegyék) és szimbólumainak (korona, címerek, zászlók, pecsétek) is, érzékletesen bemutatva, miként

² Vö. Trencsényi, Balázs – Zászkaliczky, Márton 2010: *Whose Love of Which Country? Composite States, National Histories and Patriotic Discourses in Early Modern East Central Europe*. Brill, Leiden.

volt lehetséges a több területen erős centralizáció ellenére a királyság szuverenitásának és a magyar rendek befolyásának megőrzése, azaz miként maradhatt meg a Magyar Királyság a közép-európai Habsburg Monarchia legönállóbb államának. Külön ki kell emelnünk a gazdag anyag áttekinthetőségét elősegítő táblázatokat, a színes térképmellékletet és az illusztratív képanyagot. Ezek mellett nagyban növeli a kötet felhasználóbarát voltát a személy- és helynévmutató is. Egy ilyen terjedelmű munka esetében az szinte elkerülhetetlen, hogy kisebb pontatlanságok, esetleges hibák bele ne kerüljenek, gondolok itt például az olyanokra, mint amikor a Habsburg Monarchia székhelyének tárgyalásánál a szerző a következőkkel érvel: Prága mellett szólt, hogy „Jagelló Anna szorosán kötődött a szülővárosához.” (94.) Jagelló Anna azonban Budán született, és a cseh rendek sérelmezték is, hogy anyja, Anne de Foix királyné rövid élete során sohasem járt Prágában, nem is történt meg a cseh koronázása.³ Nem szerencsés továbbá az sem, különösen az ügy politikai vonatkozásait tekintve, hogy V. Károly császár anyja a dinasztikus táblázatban gúnynevén, „Őrütl Johanna” megnevezéssel szerepel. (45.) Mindezekről eltekintve azonban egy informatív, hatalmas lexikális ismeretekről tanúskodó összefoglaló munkát vehet a kezébe az olvasó.

És mégis milyen olvasóközönségre számíthat Pálffy Géza monográfiája? A történész szakmán kívül mindenképpen számot tarthat az egyetemi közönség és egyes esetekben a középiskolai tanárság, valamint a kora újkort kedvelő laikusok érdeklődésére. Ez utóbbinak nagy jelentősége van egy olyan országban, ahol a történettudományi kutatások eredményei meglehetősen lassan válnak a népszerű történeti ismeretek és gondolkodás tárgyává. A már többször említett világos nyelvezet és tagolás, valamint az olvasóbarát jelleg nagyban elősegítheti a szélesebb körű hazai befogadást.

A könyv anyaga ugyanakkor még a magyar kiadást megelőzve, 2009-ben Thomas J. DeKornfeld és Helen D. DeKornfeld fordításában angolul is megjelent az amerikai *Center for Hungarian Studies and Publications* (CHSP) gondozásában. Ezáltal a munka a nemzetközi olvasóközönség kezébe is eljutott, ami a magyar történeti kutatások eredményeinél – az idegen nyelven közzétett publikációk növekvő száma ellenére – még mindig viszonylag ritka, így mindenképpen örömteli eseménynek tekintető. Az angol nyelvű verzió nagyjából ugyanazt a tartalmat nyújtja olvasóinak, mint a magyar eredeti. A fejezetek tagolása megegyezik, még ha – bizonyára az angol kiadó eltérő terjedelmi szempontjai miatt – a fordításból el is hagyták a magyar fejezetek végén található rövid összefoglaló alfejezeteket és a szövegben előforduló táblázatok túlnyomó részét. Az irodalomjegyzék szintén jelentősen lerövidített formában került az angol kiadásba, de – az egyre elterjedtebb nemzetközi gyakorlatnak megfelelően – a teljes bibliográfia

³ Wenczel Gusztáv 1877: II. Ulászló magyar és cseh királynak házas élete, 1501–1506. *Századok* (11.) 10. 822.

íránt érdeklő olvasót a szerző a Habsburg Történeti Intézet⁴ és a CHSP honlapjához irányítja.⁵

Az angol kiadás kapcsán ki kell még emelnünk a fordítás magas színvonalát. Ez a látszat ellenére sajnos még mindig nem magától értetődő a magyarból más nyelvre átültetett műveknél. Nem egyszer fordul elő, hogy egy kitűnő monográfia idegen nyelven történő megjelenése felett érzett örömet beárnyékolja a színvonalatlan és szakmailag pontatlan fordítás, mint ahogyan ezt sajnos Kubinyi András nemrég megjelent, Mátyásról szóló alapvető könyvének esetében tapasztalhattuk.⁶ Thomas J. és Helen D. DeKornfeld fordítása azonban pontos és hűen tükrözi az eredeti szöveg élvezetes stílusát, szem előtt tartva a nem-magyar célközönség ismereteit és viszonyítási alapjait. Egy kiragadott, ám annál szemléletesebb példa erre annak a szövegrésznek a fordítása, ahol Pálffy két, a közelmúltban megjelent szlovák történeti mű összefüggésében tisztázza, hogy „a kora újkorban Szlovákia sem területi fogalomként, sem államként nem létezhetett”. (26.) Az angol szövegben itt néhány mondat egészíti ki a fordítást, mely így hangzik: „To speak of Slovakia in the sixteenth century context is just as much an anachronism as talking of the thirteenth century history of the United States. Assessment of the documents in the above two works is made difficult by the fact that the authors appear to be unfamiliar with the substantial Hungarian professional literature dealing with the period. The result is as if somebody wanted to write the history of the United Kingdom or the United States of America, being unfamiliar with any language except Spanish.”⁷ (Angol kiadás: 11.) Feltehetően, hogy mindezt a fordítók a szerzővel egyetértésben és összehangolt munkában tették, de az eredmény mindenképpen sikeres, mivel így nemcsak a nyelvi, hanem az olvasóközönségek háttértudását figyelembe vevő információs transzfer is létrejöhett. Mindent összevetve Pálffy Géza monográfiájának megjelenése, mind magyar, mind angol nyelven, örömteli esemény, amely lehetőséget nyújt még egy történelmi viszonylatban oly rövid periódus, az 1526–1606 közötti évek értelmezése révén is a múlt és a jelen újragondolására.

Réthelyi Orsolya

⁴ Megtalálható: www.habsburg.org.hu/files/konyvek/palffy_kingdom_of_hungary_16th_4_bibliography.pdf (Utolsó letöltés: 2011. november 6.)

⁵ A <http://hungarianpublications.org/> honlapon nem találtam meg az irodalomjegyzéket (utolsó letöltés: 2011. november 6.), ám valószínűleg innen is a Habsburg Történeti Intézethez kívánják átirányítani az olvasókat, hiszen a kezdőlap az egyik hozzáférhető forrást az jelenti.

⁶ Kubinyi András 2001: *Mátyás király*. Vince Kiadó, Budapest. A könyv angol fordításának kritikájáról lásd Bak M. János recenzióját: Bak, M. János 2009: The Legacy of King Matthias Reconsidered. *The Hungarian Quarterly* (194.) 2. 130–132.

⁷ „Szlovákiáról beszélni a tizenhatodik században legalább annyira anakronisztikus, mint az Egyesült Államokat tárgyalni a tizenharmadik század kapcsán. A fent említett két mű forrásainak értékelését megnehezíti az a tény, hogy szerzőik számára a jelek szerint ismeretlen a korszakkal foglalkozó jelentős mennyiségű magyar szakirodalom. Mindez nagyjából olyasmit eredményez, mintha valaki pusztán a spanyol nyelv ismeretével és felhasználásával írná meg az Egyesült Királyság vagy az Egyesült Államok történetét.” [R. O. fordítása.]